

A LEGNAGYOBB VESZTESEK

Az elmúlt hónapokban több olyan dokumentum is napvilágot látott, amely közvetve vagy közvetlenül a magyarországi cigányság helyzetének javítására tett intézkedések hatását vizsgálta. Ezek közé tartozik az Európa Tanács egyik testületének, az Európai Rasszizmus- és Intolerancia-ellenes Bizottság (ECRI) 1999-ben elindított második vizsgálatát követő jelentése. E jelentés célja már kifejezetten az volt, hogy az első záródokumentumban tett javaslatok sorát nyomon kövesse, és az azóta eltelt időszak változásait mélyebben elemezze. Ugyancsak jelentést készített az ENSZ Emberi Jogok Bizottsága rasszizmussal foglalkozó különmegbízottja. És talán ezek közé a dokumentumok közé sorolható az Európa Tanács megbízásából Magyarországon tevékenykedő szakértő, D. Rosenberg jelentése is a magyarországi cigányság helyzetének javítása érdekében kialakítandó hosszú távú stratégia előkészítő munkálatairól.

A magyarországi joggyakorlatot számos területen élesen bíráló dokumentumok olvasása azt erősíti meg az olvasóban, hogy az elmúlt időszak legnagyobb veszteséinek a cigány emberek tekinthetők, de annak a politikának, amelynek szerepe volt e helyzet kialakulásában, nincsenek igazán győztesei.

Az elmúlt évben néhány kutatótársammal arra vállaltunk kötelezettséget, hogy valamely kistérségben élő cigány közösség helyzetének megismerése, problémáik lehetséges megoldása érdekében tényfeltáró kutatást végzünk, és javaslatot teszünk olyan projektekre, amelyek a rendelkezésre álló információk birtokában rövid és hosszú távon hozzájárulhatnak a kistérségben élő cigányság életkörülményeinek, életesélyeinek javulásához, a térség területfejlesztési koncepciójának megalapozásához.

A kutatás során többek között elemeztük az önkormányzatoknál fellelhető dokumentumokat (testületi anyagokat, statisztikákat, stb.) is. Azok a jelenségek, amelyek az ECRI vagy az ENSZ különmegbízottjának jelentésében megfogalmazódnak, a mi kutatásunk helyszínén is megfigyelhetők voltak.

Ezt alátámasztandó néhány részletet idézünk a különböző kistérségi települések testületi alyaiból. „Sokan belekezdtek a munkába, de csak az első fizetésig dolgoztak ímmel-ámmal, majd otthagyták a munkát. Nincs bennük szorgalom, kitartás. ... Tartós munkaviszonyt képtelenek létesíteni, biztos megélhetést nem tudnak elérni. ... Az általános iskolában igen magas a cigány tanulók hiányzásának száma (10-

11 nap gyermekenként évente). Ennek oka a család munkamoráljában, életszemléletében keresendő. ... A szülők és a fiatalok felelőtlen életvitelére utal, hogy négy fiatalnak [a dolgozók iskolájáról van szó O. É.] van már gyereke, de a 16. életévet csak hárman töltötték be. A cigány tanulók többsége alacsonyabb szellemi képessége mellett viselkedési zavarokkal is küzd. ... Osztályukban túlkorosak, nem akarnak tanulni, hiszen otthon nincsenek sem a munkára, sem a tanulásra nevelve. ... A cigány családok életvitel, életszemlélete kritikán aluli. ... A pénzt nem tudják beosztani. Ha van pénz, minden van, ha elfogy, még enni sem tudnak rendesen. Máról holnapra élnek, de a többség csak segélyekből és a családi pótlékából él. ... Jó lenne egy eddig még nem létező fórumon első-sorban a cigány szülőket nevelni beosztó életmódra, rendszeres, kitartó munkára, emberi közösségben il-lő viselkedésre. Hallhatnának a családtervezésről, a családdal szembeni felelősségvállalásról, hogy csak annyi gyereket vállaljanak, amennyit el is tudnak tartani, becsületes, dolgozó felnőtté nevelni.”

Valamennyi idézetet egyetlen település alig több mint négy gépelt oldal terjedelmű testületi anyagából emeltem ki. Az interjúk során a hasonló tartalmú gondolatokat megfogalmazókkal érdekes beszélgetést folytattunk. Arra a kérdésre, hogy 10-15 évvel ezelőtt, akkor, amikor a cigányoknak volt állandó munkahelyük, jobban érzékelték-e, hogy perspektívájuk, jövő-képük is lenne, a válasz igen volt. Szerintük ez megnyilvánult abban, hogy lakásokat, házakat kezdtek vásárolni, illetve építeni. OTP adósságukat fizették.

Az ECRI a különös aggodalomra okot adó jelenségek körében tárgyalja a romákkal/cigányokkal szembeni oktatási diszkriminációt. Néhány mondatot érdemes itt is idézni a kistérség egy másik településének anyagából. „A ‘beövodáztatás’ nem mentes a problémától. Sírtak, a szabályokat, szokásokat eleinte nehezen akarták elfogadni. Igen játékos módszer kellett a beszoktatáshoz. Az oláh származású cigány gyerekekkel először a magyar nyelvet kellett megértetni. Értelmi fejlődésük lassú ... beszédképességük, kifejezőképességük alacsony fokon van.”

Ezeket a mondatokat egy olyan országban fogalmazták meg, ahol az anyanyelvhez való jogot az alkotmány garantálja. Pedagógiailag sem merült fel, hogy a gyerekek beszédképessége saját anyanyelvükön esetleg más eredményeket mutatott volna. Az intézménylátogatások során az egyik oktatási intéz-

mény vezetője elmondta, a maga részéről el tudná fogadni, hogy intézményében roma származású fiatal pedagógiai asszisztens dolgozzon, azonban nem szeretné titkolni, kollégái között akadnának olyanok is, akik ennek nem örülnének. Ebben az intézményben a gyerekek több mint 40%-a roma származású. Sem a pedagógusok, sem a technikai személyzet körében nincsenek roma származásúak.

Olyan történelmi örökségről van szó, amely úgy tűnik, tíz évvel a rendszerváltást követően még mindig erősebb, mint a változtatás iránti szándék. 1993 óta a cigányság mint a törvény által elismert honos kisebbség, szabadon vállalhatja identitását, beszélhet problémáiról, s gyakorolhatja, sőt fejlesztheti kultúráját. Egyre gyakrabban hallhatunk olyan kezdeményezésekről, amelyek célja a cigányság helyzetének javítása. Ezekkel a változásokkal szinte egy időben azonban kiszorultak a cigány emberek a munkaerő-piacról, a gazdasági átalakulás egyértelmű veszteséivé váltak. A megelőző évtizedekben lassan megkapaszkodó, és maguknak már jobb életfeltételeket teremtett cigány emberek tömegei kerültek az utcákra. A Világbank 2000 májusában vitát rendezett a Magyarország: Tartós szegénység, szociális védelem és munkaerőpiac című kutatási záródokumentum tervezetéről, melyből egyértelműen kiderült, többségük a szegények között is a legszegényebbek közé tartozik. Míg az összes háztartások 7,5%-a él tartós szegénységben, addig a roma háztartások csaknem 53%-a. Ugyanakkor felerősödtek azok a hangok is, amelyek nem fogadják el a ci-

gányságot a magyar nemzet részének, s megjelentek azok a szélsőséges csoportok, amelyek attól sem riadnak vissza, hogy ezt a gondolatot tettelegességgel, az emberi méltóság megsértésével nyomatékosítsák az érintettekben.

A jelentéseket elkészített külföldi szakértők saját országuk és más – EU-s és nem EU-s – országok tapasztalatain már megtanulták, hogy a társadalom leg-alján, a teljes reménytelenségben élő csoportok nehéz terhet jelentenek a társadalomnak. S tudják azt is, hogy ez a helyzet igen gyakran kölcsönös türelmetlenséget, nyílt gyűlölködést szít. Nem ritkán ezek a csoportok országaikban is eltérő etnikumokhoz tartoznak, akiket mély történelmi háttérű előítéletek vesznek körül. Tudják azonban azt is, hogy a problémával előbb vagy utóbb szembe kell nézni. Történetesen a cigányság helyzetének javításával, jobb lenne minél hamarabb. Praktikusan érdemes lenne arra gondolni, hogy a mai cigány gyerekekből – az egyre csökkenő lélekszámú Magyarországon – egy-két évtized múlva csak akkor lesz piacképes, romák és nem romák eltartásához hozzájáruló munkaerő, ha ma megteszünk mindent magasabb iskolai végzettségük elnyerése érdekében.

Lehetséges azonban, ahhoz, hogy a ránk nehezedő történelmi örökség súlya csökkenjék, s a katasztrofa elleni védekezés végre közügy lehessen, kevés volt a sok hazai szakember, s az érintettek jelzése, nemzetközi szervezetek monitorvétékenységére van szükség.

A MAI CIGÁNY GYEREKEKBŐL – AZ EGYRE CSÖKKENŐ LÉLEKSZÁMÚ MAGYARORSZÁGON – EGY-KÉT ÉVTIZED MŰLVA CSAK AKKOR LESZ PIACKÉPES, ROMÁK ÉS NEM ROMÁK ELTARTÁSÁHOZ HOZZÁJÁRULÓ MUNKAERŐ, HA MA MEGTESZÜNK MINDENT MAGASABB ISKOLAI VÉGZETTSÉGÜK ELNYERÉSE ÉRDEKÉBEN.